

Aydın İl Merkezinde Faaliyet Gösteren Aktarların Kişisel ve Mesleki Özelliklerinin Belirlenmesi

Tülay AŞKIN ÇELİK^{1*}, Muhyettin ŞENTÜRK², Özlem Sultan ASLANTÜRK¹

¹Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Merkez Kampüs, 09010 Aydın-TÜRKİYE

²Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Mersin- TÜRKİYE

(Geliş Tarihi/Received Date: 16.10.2019; Kabul Tarihi/Accepted Date: 09.12.2019)

Öz

Günümüzde tıbbi bitkiler, modern tıbbi yöntemlerin maliyeti ve yan etkileri gibi sınırlamalar nedeniyle her toplumda çeşitli hastalıkların tedavisi için yaygın olarak kullanılmaktadır. Şifalı bitkilere olan yoğun talep ve yaygın kullanımları sonucunda, aktarlık yeniden önem kazanmıştır. Bu çalışmada Aydın ilinde faaliyet gösteren 15 aktarın yaşı, cinsiyeti ve sosyo-demografik özellikleri ve mesleğe karşı ilgileri, eğitimleri, bitkileri nereden temin ettikleri de sorgulanmıştır.

Çalışmaya katılan 15 aktardan 11'i erkek, 4'ü kadındır. Aktarların yaş ortalamasının 38,86 olduğu ve bu işte ortalama 16,26 yıldır çalıştıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların eğitim düzeyleri ilkokuldan liseye geçişle birlikte, hiçbiri üniversitede okumamış veya kendi alanları ile ilgili bir kursa gitmemiştir. 8'i işleriyle ilgili geçerli bir sertifikaya sahip iken; diğerleri mesleği ustalarından veya ailelerinden öğrendiklerini ifade etmiştir. Ayrıca, aktarların çoğunun geçimini sadece bu işten sağladığı ve aktar olmadan önce diğer işlerde çalıştıkları belirlenmiştir. Ankete verilen cevaplardan, bitkisel ürünlerin genellikle yerel toptancılardan elde edildiği, aktarlardan hiçbirinin bitkileri kendilerinin toplamadığı ve yarısının para karşılığı bitki topladığı anlaşılmaktadır. Aktarlardan sadece bir kişi, TABDER (Tüm Aktarlar ve Baharat Üreticileri Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiricileri Birliği) üyesi olduğunu belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aydın, Aktar, Tıbbi bitki, Sosyodemografik Özellikler

Determination of Personal and Professional Characteristics of Herbalists Operating in Aydın District

Abstract

Today, herbs are widely used for treatment of various diseases in every society due to limitations such as cost and side effects of modern medical methods. As a result of the great demand for medicinal plants and their widespread usage, the herbalist profession has gained importance again. In this study, the age, sex and socio-demographic characteristics of 15 herbalists in the Aydın province are questioned.

* Sorumlu Yazar / Corresponding Author: tcelik@adu.edu.tr <https://orcid.org/0000-0001-6891-9089>

Muhyettin Şentürk: muhyettin9@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6772-1764>

Özlem Sultan Aslantürk: osaslanturk@adu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2503-0164>

It was found that of the 15 herbalists 11 were male, and 4 were female, the average age was 38.86, and they have been selling herbal products for an average of 16.26 years. The education levels of the participants vary from primary school to high school, none of them had studied at a university or taken a course related to medicinal plants, only 8 have a valid certificate related to their work, and the others are self-employed or have learned from their masters or families. It was also determined that most of the herbalists only have this as a profession, earn their livings from it, and they have worked at other jobs before being herbalists. From the answers it is also understood that the herbal products are usually obtained from local wholesalers, none of the herbalists collect the plants themselves, and that half of them pay other people to collect. Only one herbalist is a member of TABDER (All Herbalists and Spice Producers Association of Medical and Aromatic Plant Growers).

Keywords: Aydın, Herbalist, Medicinal plant, Sociodemographic Characteristics

1. Giriş

İnsanoğlu ilk çağlardan itibaren çevresinde yetişen bitkilerden çeşitli şekillerde faydalanmıştır. Günümüzde insanlar bitkileri gıda, ilaç, baharat, boyar madde, hayvan yemi, yakacak, silah, nazarlık ve süs olarak, dekorasyon malzemesi olarak, çay yapımında, parfümeri ve kozmetik sanayi ile selüloz sanayinde, zararlılara karşı korunma ve mesken yapımı gibi çok çeşitli amaçlar için sıklıkla kullanılmaktadır. Dünya genelinde özellikle kırsal kesimlerde yaşayan halk tarafından toplanan bitkiler geçmişten günümüze gelenekler ışığında çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadır. Uzun yıllar boyunca bitkisel, hayvansal ve madensel ilaç hammaddelerine ulaşmanın en kolay yolu, aktarlar olmuştur (Baytop 1985; Malyer et al 2004; Bayramoğlu & Toksoy 2008). Son yıllarda aktarların sayılarının çok fazla artması, halkın doğal ilaç ve gıdalara yönelmesindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle de aktarlar, tıbbi ve aromatik bitkilerin ve baharatların pazarlamasında önemli rol oynamaktadırlar.

Gürson et al (2005)'a göre; aktar (akkar, attar)'ı; ilaçların yapılmasında kullanılan bitkisel, hayvansal ve madensel ham maddeleri (drog) satan bir meslek grubu olarak tanımlamaktadırlar. Ülkemizde de yaygın olarak faaliyet gösteren aktar ve baharatçılar, tarihsel gelişim içinde yoğun arz ve talep nedeni ile teşhis ve tedavide etik açıdan önemli bir yere sahip olmalarına rağmen, farklı seviyelerde etik ve deontolojik kurallara uyulmamasından dolayı aktarlar ve baharatçılar gibi eğitilmiş veya eğitimsiz kişiler hastalara bazen fahiş ücretler karşılığında teşhis ve tedavi adı altında genelde uygunsuz ve bilimsel temelden uzak işlem ve yöntemler uygulamaktadır. Yine lisansları ve eğitimleri olmaksızın preparat haline getirilmiş bitkisel ürünleri de piyasada reçetesiz olarak (Over the counter, OTC, tezgah üstü) satışa sunabilmektedirler (Erdem & Ata Eren 2009). Tüm bunlara ek olarak, çok sayıda tıbbi bitkiyi bulunduran ve satışa sunan aktarların çoğunun hala bu bitkilerin özellikleriyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları (Kalkan 2017), eğitimsiz ve yetkin olmayan kişilerin konu ile ilgili her düzeyde faaliyet göstermesi özellikle insan sağlığı açısından önemli bir sorun haline gelmektedir.

Bu çalışmada, Aydın İli merkezinde faaliyet gösteren aktarların yaş, cinsiyet, meslek deneyim gibi sosyodemografik durumları ve satışa sundukları bitkileri nereden temin ettikleri, meslekle ilgili eğitim durumları, mesleklerinin geleceğiyle ilgili düşünceleri gibi konularda sorular sorularak aktarların mesleğe yaklaşımları belirlenmeye çalışılmıştır.

2. Materyal ve Metot

2.1. Çalışmanın Tasarımı

Kasım 2017-Ocak 2018 tarihleri arasında, Aydın il merkezinde faaliyet gösteren ve çalışmada yer almayı kabul eden tüm aktarlar (n=15) bu çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden 15 aktarın tümü ile yüz yüze görüşülerek, çalışma hakkında önceden bilgilendirme yapılmış ve çalışmaya dahil olan aktarlara anket soruları yöneltilmiştir. Aktarların sorulara verdikleri cevaplar, daha sonra değerlendirmek üzere anket formuna işlenmiştir.

Aktarlar için düzenlenen anket dört bölümden oluşmuştur. Anketin birinci bölümünde yaş, cinsiyet ve eğitim durumu gibi sosyodemografik özellikler sorgulanmıştır. İkinci bölümde aktarlık mesleği ile ilgili sorular, üçüncü bölümde aktarların sattıkları bitkisel ürünleri nereden temin ettikleri, ürünleri kendilerinin toplayıp toplamadıkları veya ücret karşılığı toplama yaptırıp yaptırmadıkları ve dördüncü bölümde de aktarlık mesleği için eğitimin önemi, meslek için geçerli bir sertifikaya sahip olup olmadıkları, aktarların kendi mesleklerinin geleceği hakkındaki görüşleri ve TABDER (Tüm Aktarlar ve Baharatçılar Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiricileri Derneği)'e üye olup olmadıklarına dair bilgi ve görüşleri sorgulanmıştır. Aktarlardan alınan açık uçlu cevaplar kaydedilerek, kategorize edilmiş ve bu bilgiler tablolar halinde düzenlenmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Çalışma kapsamına Aydın İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğüne resmi olarak kayıtlı olan ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 15 aktar (n=15) alınmıştır. Çalışmaya katılan aktarların anket kapsamında birinci bölümünde sorulan soruların verdikleri cevaplar Çizelge 1'de yer almaktadır. Çalışmaya katılan aktarların yaş ortalaması 38.86 iken, 15 katılımcının 4'ü kadın (% 26.66), 11'ü erkektir (% 73.33) (Çizelge 1). Aktarların büyük çoğunluğunun erkek olması; erkeklerin kadın çalışanlar ile hastalıklarını paylaşmakta çekingen davranmaları, kadınların çalışma hayatında daha az yer almaları ve bu aktarlık mesleğinin erkek işi olarak algılanması gibi nedenlerden kaynaklanabilir. Ancak günümüzde sayıları az da olsa, aktarlık mesleği ile ilgilenmeye başlayan kadınların sayısı da giderek artmaktadır.

Çalışmaya dâhil olan aktarların eğitim durumlarını baktığımızda bu konuda ciddi sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Aktarların eğitim durumu genellikle lise olup, bunu sırası ile ortaokul, ilkokul ve lise terk'in izlediği görülmektedir. Çalışmaya katılan aktarların hiçbiri kendi mesleği ile ilgili herhangi bir yükseköğrenim görmemiştir (Çizelge 1). 15 aktarın hiçbirinin kendi alanı ile ilgili eğitim almamış ve ilgili bir yükseköğrenim görmemiş olmaları (Çizelge 1); aktarların eğitim almadan bu işe başlamalarında bir sakınca görmediklerini de ortaya koymaktadır. Alaşehir (Manisa)'de yapılan bir çalışmaya katılan dört aktarın lise ve ön lisans düzeyinde eğitim aldığı belirlenmiştir (Sargın et al 2013). Sözman et al (2015)'nin Antalya'da faaliyet gösteren aktarlar ile yaptıkları anket çalışmasının sonuçları da, Antalya'da çalışmaya katılan aktarların hiçbirinin mesleğe dair ve tıbbi bitkiler konusunda eğitim almadığını göstermiştir. Yine Ordu İli'nde bulunan ve çalışmaya katılan dört aktardan 2'si yüksekokul mezunu, diğer ikisi ise ortaokul ve lise kökenli olduğunu söylemiş, ancak yüksekokul mezunu olan 2 kişi de alanı ile ilgili bir eğitim almadığını sadece 3 kişi tıbbi bitkilerle ilgili kurs aldıklarını ifade etmişlerdir (Karaca Öner et al 2017). Manisa merkez ilçede faaliyet gösteren 8 aktarın bireysel ve mesleki özellikleri üzerine yapılan bir pilot çalışmada (Altan 2007), Manisa merkezinde faaliyet gösteren 8 aktarın 2'sinin üniversite mezunu, geri kalan 6 kişinin 2'si lise, 4'ünün de ilköğretim mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Adıgüzel & Kızılaslan (2016), İstanbul ilinde tıbbi, aromatik ve baharat bitkileri satışı yapan aktarların yapısal özellikleri ve mevzuat hakkındaki görüşleri²² ile ilgili olarak yaptıkları çalışma sonucunda; İstanbul’da faaliyet gösteren 75 aktar ile görüşmüşler ve çalışmaya katılan aktarların büyük oranda lise (% 44.00) mezunu olduklarını, daha sonra sırası ile yüksekokul (% 24.00), ilkokul (% 10.67), ortaokul (% 10.67), lisans (% 9.33) ve lisansüstü (% 1.33) mezunu olduklarını saptamışlardır. Öğrenim durumu yüksekokul mezunu olanların % 22.23’ünün tarım ile ilgili bölümler, %11.11’i tıbbi ve aromatik bitkiler, % 5.56’sının gıda teknolojisi ve % 5.56’sının besicilik bölümü mezunu olduklarını; lisans ve lisansüstü öğrenim görmüş olan kişilerin ise; mezun oldukları branş ile yapılan işin ilgisinin bulunmadığını tespit etmişlerdir. Bu çalışmaya katılan aktarların sadece % 26.67’si aktarlık mesleği ile ilgili eğitim aldığını, bunların % 25.00’i tıbbi aromatik bitkiler, % 20.00’si fitoterapi, % 20.00’si gıda ve mevzuatı, % 5.00’i farmakoloji konularında eğitim aldığını belirtmiş, % 30.00’u aldığı eğitim hakkında bilgi vermemiştir. Benzer bir çalışmada da aktarların % 41.00’inin lise ve % 33.00’ünün üniversite mezunu olduğu belirlenmiştir (Gürson et al 2005). Çelik (2014) ise çalışmasına dahil olan aktarların yüksek oranla lise mezunu (% 33.33) olduğunu belirlemiştir. Akçakaya (2015) “Alıcılar ve aktarlar açısından şifalı bitkilere kişisel yaklaşım” adlı bir uzmanlık tezinde, Aydın’da faaliyet gösteren aktarlar üzerinde çalışma yapmıştır. Bizim çalışmamızdan elde edilen sonuçlar ile daha önce yapılan bu çalışma arasında farklılıklar

bulunduğu göze çarpmaktadır. Örneğin Akçakaya (2015)’nin çalışmasına katılan 15 aktarın 8’i lise, 3’ü ilköğretim mezunu olduğunu belirtirken, 4’ü de üniversite mezunu olduğunu ifade etmiştir. Ancak diğer taraftan bizim çalışmamız ile daha önce yapılmış bu çalışma arasında gözlenen farklılık (Çizelge 1), aktar profilinin değişmesinden, mezun oldukları alana yönelik bir iş bulup, aktarlık mesleğinden ayrılmalarından, aktarların işyerlerinden ayrılıp farklı bir alanda çalışmaya başlamalarından veya anket sorularına verdikleri cevaplarda samimi olmadıklarından kaynaklanmış olabilir.

Çizelge 1: Aydın İl Merkezinde Bulunan Aktarların Sosyodemografik Durumu

	Değişkenler	n	%
Yaş	30 yaş altı	1	6.67
	30-39 yaş	5	33.33
	40-49 yaş	3	20.00
	50-59 yaş	2	13.33
	60 yaş ve üzeri	2	13.33
	Yaş belirtmeyen	2	13.33
	Toplam		15
Cinsiyet	Kadın	4	26.66
	Erkek	11	73.33
	Toplam		15
Eğitim Durumu	İlkokul	2	13.33
	Ortaokul	3	20.00
	Lise	9	60.00
	Lise terk	1	6.67
	Toplam		15

Aktarların aktarlık mesleği ile ilgili olarak verdikleri cevaplar Çizelge 2’de yer almaktadır. Aktarlara işlerini nasıl tanımladıkları sorulduğunda; 7’si kendilerini aktar ve baharatçı (% 46.67), 6’sı aktar (% 40.00), 2’si (% 13.33) de baharatçı olarak tanımlamışlardır. Aktarlara kaç yıldır bitkisel ürün alım satımı ile uğraştıkları sorulduğunda, ortalama olarak 16.26 yıldır bu işle uğraştıkları görülmektedir. Aktarlardan 4 kişi (% 26.67) 10 yıldan daha az bir süredir bu işle uğraştığını, 7 kişi (% 46.67) 10 yıldan fazla ve 4 kişi (% 26.67) de 20 yıldan fazla bir süredir bu mesleği yaptığını belirtmiştir.

Çalışmaya katılan aktarlara aktarlık mesleğini kimden öğrendikleri sorulduğunda; aktarların 4’ü daha önce bu işi yapan ustalarından (% 26.67), 8’i (% 53.33), ailesinde bu işle uğraşanlardan, 3’ü (% 20.00) kendi kendine öğrendiğini belirtirken; hiçbiri bu işin kursuna giderek öğrendiğini ifade etmemiştir.

Mesleği seçme nedeni olarak; 6 kişi mesleği sevmelerinden dolayı olduğunu (% 40.00) geri kalan 9 kişi (% 60.00) ise diğer nedenlerin (iş olmadığı için, çevremde ihtiyaç olduğu için, mesleki değişim yapma isteği, bitkilerin çok talep görmesi ve kadın olduğum için, kadınlar bana rahatsızlıklarını kolayca anlatabilsin diye) olduğunu söylemiştir. Çalışmaya katılan aktarlardan 13 kişi (% 86.67), geçimini sadece aktarlıktan sağlarken, 2 kişi (% 6.67) de, aktarlık yanında başka geçim kaynakları da olduğunu ifade etmiştir.

Bizim çalışmamıza katılan aktarların sorulara verdikleri cevaplar yine Akçakaya (2015)’nin çalışmasına katılan aktarların verdikleri cevaplarından farklılık göstermiştir. Benzer çalışmalarda da İstanbul’da bulunan ve çalışmaya katılan aktarların tamamına yakınının (% 96.00) mesleği aile geçimini sağlamak için yaptıkları, % 4.00’ü bu faaliyet kolu dışında da işlerle meşgul olduğu (Adıgüzel ve Kızılaslan, 2016); aktarların çoğunluğunun (% 50.00) başka bir işi olmadığı için bu işi yaptıkları ve ailelerini bu işten elden ettikleri gelire geçindirdikleri (% 75.00) (Altan 2007), aktarların % 60.00’inin bu işten başka gelir kaynaklarının olmadığı rapor edilmiştir (Bayramoğlu ve Toksoy 2008). Aktarlık mesleğini seçme nedeni olarak; genellikle mesleği sevmeye, insanlara faydalı olmak, araştırmayı sevmeye, kadınların kadın rahatsızlıkları hakkında kadın aktarlara daha kolay açılabilmesi gibi düşünceleri öne sürmüşlerdir (Çizelge 2). Ancak cevapların gerçeği çok yansıtmadığını ve son yıllarda özellikle yazılı ve görsel basında bitkilerin sıklıkla yer alması, insanların ilaç yerine bitkilere yönelmesinin bu tür işyerlerinin artmasının ardındaki temel neden olduğunu düşünmekteyiz.

Bu bölümdeki son soru olan daha önceden bir başka iş tecrübeniz oldu mu sorusuna aktarların verdiği cevaplar; 9 aktarın (% 60.00) daha önceden bir başka iş tecrübesi olduğunu, 6 aktarın (% 40.00) ise bir başka iş tecrübesi olmadığını ortaya koymuştur (Çizelge 2).

Anketin üçüncü bölümünde; aktarlara aktarlık mesleği ile sorular sorulmuştur. Aktarların bu sorulara verdikleri cevaplar Çizelge 3’de yer almaktadır. Çalışmaya katılan aktarlara sattıkları bitkisel ürünleri nereden temin ettikleri sorulduğunda; aktarların tamamı sattıkları ürünleri yerel bitkisel ürün toptancılarından veya ithalatçı bitkisel ürün toptancılarından ve yerel toplayıcılardan temin ettiklerini; sadece 1’i (% 6.67) kendisinin bitki topladığını, 12’si (% 80.00) kendilerinin bitki toplamadığını ve 1’i de bazen bitki topladığını (% 13.33), 8’i (% 53.33) ücret karşılığı bitki toplattığını söylerken, 7’si (% 46.67) ise ücret karşılığı herhangi bir bitkiyi toplatmadığını belirtmiştir (Çizelge 3). Aktarlara sattıkları bitkisel ürünleri nereden temin ettikleri sorulduğunda; 11 kişi ürünleri genellikle yerel ve ithalatçı bitkisel ürün toptancılarından, 4 kişi yerel toptancılarından ve toplayıcılardan temin ettiğini ifade etmiştir. Bitkileri kendisinin toplamadığını söyleyen 12 kişiye karşılık, 1 kişi kendisinin topladığını, 2 kişi de bitkileri bazen kendisinin topladığını söylemiştir (Çizelge

3). Bitkileri bir ücret karşılığı toplatıyor musunuz diye sorulduğunda da evet (8 kişi) ve hayır (7 kişi) diyenler hemen hemen eşit oranda olmuştur. Bu cevaplar da yine Akçakaya (2015)'nin çalışmasına katılan aktarların verdikleri cevaplarından farklılık göstermiştir. Bu iki çalışma arasında gözlenen farklılıkların da yine aktarların bazı çekincelerden dolayı sorulara samimi cevap vermemelerinden ve değişen aktar profilinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmektedir.

Çizelge 2: Aydın İl Merkezinde Bulunan Aktarların Aktarlık Mesleği İle İlgili Sorulara Verdikleri Cevapların Dağılımı

Değişkenler		n	%
İşinizi nasıl tanımlarsınız?	Aktar	6	40.00
	Baharatçı	2	13.33
	Aktar, baharatçı	7	46.67
	Toplam	15	100
Kaç yıldır bitkisel ürün alım satımı ile uğraşıyorsunuz?	10 yıl altı	4	26.67
	10-19 yıl	7	46.67
	20 yıl ve üstü	4	26.67
	Toplam	15	100
Aktarlık mesleğini kimden öğrendiniz?	Daha önceden bu işi yapan bir ustanızdan	4	26.67
	Ailemde bu işle uğraşanlardan öğrendim	8	53.33
	Bu işin kursuna gittim	-	-
	Kendim Öğrendim	3	20.00
	Toplam	15	100
Bu işi seçme nedeniniz nedir?	Sevdiğim için	6	40.00
	İşim olmadığı için	1	6.67
	Çevremde ihtiyaç olduğu için	1	6.67
	Araştırmayı sevdiğim için	1	6.67
	İnsanlarla iç içe olmak ve faydalı olmak için	3	20.00
	Kadın olduğum için, kadınlar bana özel rahatsızlıklarını kolay anlatabilsin diye	1	6.67
	Mesleki değişim yapma ihtiyacından	1	6.67
	Bitkilerin çok talep edilmesinden	1	6.67
	Toplam	15	100
Geçiminizi bu işten mi sağlıyorsunuz?	Evet	13	86.67
	Hayır	1	6.67
	Başka bir işim daha var	1	6.67
	Toplam	15	100
Aktarlık öncesinde başka bir iş tecrübeniz var mıdır?	Evet	9	60.00
	Hayır	6	40.00
	Toplam	15	100

Çizelge 3. Aktarların Sattıklarını Ürünlere Dair Sorulan Sorulara Verdikleri Cevapların Dağılımı

Değişkenler		n	%
Bitkisel ürünleri nereden temin ediyorsunuz?	Bitkisel ürün yerel ve ithalatçı toptancılarından temin ediyorum	11	73.33
	Yerel toptancılarından ve toplayıcılardan temin ediyorum	4	26.67
	Toplam	15	100
Bitkileri kendiniz mi topluyorsunuz?	Evet	1	6.67
	Hayır	12	80.00
	Bazen	2	13.33
	Toplam	15	100
Bitkileri ücret karşılığı toplatıyor musunuz?	Evet	8	53.33
	Hayır	7	46.67
	Toplam	15	100

Anketin dördüncü bölümünde aktarlık mesleği için eğitimin gerekli olup olmadığına ve mesleğin geleceğine dair düşünceleri de sorulmuştur. 15 aktardan 11 tanesi (% 73.33), eğitimin mutlaka gerekli olduğunu; 2 aktar (% 13.33), bu meslek için çekirdekten yetişmenin ve kendini geliştirmenin eğitimden daha önemli olduğunu düşündüğünü ve 2 aktar da (% 13.33), eğitime gerek olmadığını ifade etmiştir (Çizelge 4). Aktarlara yaptıkları aktarlık mesleği ile ilgili bir sertifikaya sahip olup olmadıkları sorulduğunda; 8 tanesi (% 53.33) sertifikalarının olduğunu, 7 tanesi (% 46.67) ise aktarlık mesleği ile ilgili bir sertifikalarının olmadığını belirtmişlerdir. Aktarlık mesleğini gençlere tavsiye edip etmedikleri sorulduğunda aktarlardan 14 (% 93.33) tanesi gençlere mesleklerini tavsiye ederken, 1 tanesi (% 6.67) geçim sağlayamayacaklarını düşündüğü için tavsiye etmeyeceğini belirtmiştir.

Çalışmaya dâhil olan aktarlara, aktarlık mesleğinin geleceği hakkındaki düşünceleri de sorulmuştur. Aktarlardan 11 tanesi (% 73.33), insanların bilinçlenmesi ve doğal olan bitkilere yönelmeleri nedeni ile olumlu düşündüğünü ve gelecekte herkesin bitkileri kullanacağını söylerken; 3 kişi (% 20.00), gelecek için olumsuz olduğunu, 1 kişi (% 6.67) de olumlu ya da olumsuz bir düşüncesinin olmadığını belirtmiştir. (Çizelge 4).

Çalışmaya katılan aktarlara son olarak TABDER (Tüm Aktarlar ve Baharatçılar Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiricileri Derneği)'den haberiniz var mı; haberiniz varsa, üye misiniz? sorusuna karşılık olarak; 7 kişi TABDER'den haberdar olmadığını, 6 kişi haberdar olduğunu ancak üye olmadığını, 1 kişi haberdar olduğunu ancak üye olup olmadığını bilmediğini, sadece 1 kişi TABDER'e üye olduğunu söylemiştir (Çizelge 4).

Çizelge 4. Aktarların Mesleklerine Dair Sorulan Sorulara Verdikleri Cevapların Dağılımı

Değişkenler		n	%
Bu meslek için sizce eğitim gerekli midir?	Evet	11	73.33
	Hayır	2	13.33
	Sadece eğitim değil, aynı zamanda tecrübe ve çekirdekten yetişmek de önemlidir	2	13.33
	Toplam	15	100
İşiniz ile ilgili geçerli bir sertifikanız var mı?	Evet	8	53.33
	Hayır	7	46.67
	Toplam	15	100
Mesleğinizi gençlere tavsiye eder misiniz?	Evet	14	93.33
	Hayır	1	6.67
	Toplam	15	100
Mesleğinizin geleceği hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?	İnsanlar bilinçlendiği ve bitkisel ürünlere yöneldiği için, gelecekte daha iyi olacak	10	66.67
	Daha kötü olacak	1	6.67
	Bitkisel ürünlerin eczanelerde satılması zorunluluğu gelirse, geleceği olumlu değil	1	6.67
	Geleceğin mesleği olacak	1	6.67
	Bir düşüncem yok	1	6.67
	Umutlu değilim	1	6.67
	Toplam	15	100
TABDER (Tüm Aktarlar ve Baharatçılar Tıbbi ve Aromatik Bitki Yetiştiricileri Derneği)'den haberiniz var mı? Haberiniz varsa, üye misiniz?	Haberdarım ama üye değilim	6	40.00
	Haberdarım ve üyeyim	1	6.67
	Haberdar değilim	7	46.67
	Haberdarım ama üye olup olmadığımı bilmiyorum	1	6.67
	Toplam	15	100

27.10.2014 tarihli 21958 sayılı Resmi Gazete’de ilan edilen Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde kurulan Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği’nde (Anonim,2014) bu yöntemleri uygulayacak kişilerin eğitimi ve yetkilendirilmeleri ile bu yöntemlerin uygulanacağı sağlık kuruluşlarının çalışma usul ve esaslarını düzenlenmiş, ekler kısmında da 15 TAT (Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Uygulamaları) yönteminin tanımı, uygulamaya yetkili personelinin tanımı, yöntemlerin uygulanabilecek ve uygulanmayacak durumların tanımı yapılmıştır. Aynı yönetmeliğin Ek-3 kısmında da, fitoterapi tanımı “Geleneksel bitkisel tıbbi ürünler ve bitkisel ilaçlarla yapılan bir tedavi yöntemidir” şeklinde yapılmış ve uygulamaya yetkili personel olarak; “sertifika

sahibi tabip ve diş tabibi” olarak sınırlandırmıştır. Bu şekilde tanımı yapılmış ve çerçevesi çizilmiş olan bitkisel tedavi uygulamalarının henüz aktarlarla ilgili bir maddesi bulunmamaktadır. Pek çok hastalık ve kozmetik ürün temini için bitkisel ürün öneren, bitkisel karışımlar hazırlayan bu önemli meslek grubunun eğitimlerinin ve işyeri açma şartlarının yasal olarak bir çerçeveye oturtulmamış olması bir eksiklik olarak hala önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda aktarların sayılarının çok fazla artması, halkın doğal ilaç ve gıdalara gösterdiği yönelişten, alternatif ve destekleyici tedavilere ilginin giderek artmasından ve bitkisel kökenli ürünlere en kolay ulaşılan yer olmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmamızın sonuçları; Aydın il merkezinde faaliyet gösteren aktarların mesleki eğitimlerinin olmadığını, aktarlık mesleğini genellikle aileden ya da ustalarından öğrendiğini ortaya koymaktadır. Aktarlar, tarihsel olarak geçmişten bugüne toplumsal bir role sahip olmaları ve hastalıkların tedavisi konusunda tecrübeli oldukları varsayılarak, çoğu zaman hekimden önce başvuru kaynağı olarak görülmektedir. Aktarlık mesleğini yapacak kişilerin halk sağlığına yönelik olarak bu durumu istismar etmemesi için, aktarlık mesleğinin tanımı, bu mesleği kimlerin ve nasıl yapabilecekleri, mesleğin gereklilikleri açıkça ortaya konulmalı, gerekli olan eğitimlere ve denetimlere daha çok önem verilmelidir.

Teşekkür

Aydın il merkezinde faaliyet gösteren ve bu çalışmaya gönüllü olarak katılan 15 aktara verdikleri bilgiler ve yardımları için teşekkür ederiz.

Kaynaklar

1. Adıgüzel F & Kızılaslan N (2016). İstanbul ilinde tıbbi, aromatik ve baharat bitkileri satışı yapan aktarların yapısal özellikleri ve mevzuat hakkındaki görüşleri. *Anadolu Tarım Bilim. Derg./Anadolu J Agr Sci* 31:40-59.
2. Altan S (2007). Manisa merkez ilçede çalışan aktarların bireysel ve mesleki özellikleri üzerine bir pilot çalışma. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics* 15: 30-38.
3. Akçakaya MS (2015). Alıcılar ve aktarlar açısından şifalı bitkilere kişisel yaklaşım. Uzmanlık Tezi. ADÜ, Tıp Fak. Aile Hekimliği Anabilim Dalı. Aydın
4. Anonim (2014). Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamaları yönetmeliği. <http://www.resmigazete.gov.tr>
5. Bayramoğlu MM & Toksoy D (2008). Aktarlar ve tıbbi bitki ticareti üzerine bir araştırma (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği). TMMOB Orman Mühendisleri Odası Yayını, Yıl:45, Sayı:4-5-6 ISSN: 1301 – 3572, Ankara.
6. Baytop T (1985). Türk Eczacılık Tarihi. İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3358, Eczacılık Fakültesi No:47.
7. Çelik Y (2014). Konya İlinde tıbbi ve aromatik bitki satışı yapan aktarların sosyo-ekonomik yapıları üzerine bir araştırma. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi* 1(3): 369-376.

8. Erdem S & Ata Eren P (2009). Tedavi amacıyla kullanılan bitkiler ve bitkisel ürünlerin yan etkileri. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi* 66(3): 133-141.
9. Gürson O, Özçelikay G & Asil E (2005). A study on medicinal herb trading applications in Ankara. *Türkiye Klinikleri. Journal of Medical Ethics* 13: 191-194.
10. Kalkan Ş (2017). Bitkisel Ürünlerle Tedavilerde İlaç Etkileşimleri. *DEÜ. Tıp Fak. Derg* 31(1): 49-58.
11. Karaca Öner E, Yeşil M & Güveli G (2017). Ordu aktarlarında satılan tıbbi bitkiler. *Ordu Üniv. Bil. Tek. Derg* 7(2): 378-383.
12. Malyer H, Aydın ÖA, Tümen G & Er S (2004). Tekirdağ ve çevresindeki aktarlarda satılan bazı bitkiler ve tıbbi kullanım özellikleri. *Dumlupınar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 7: 103-112
13. Sargın AS, Selvi S & Erdoğan E (2013). The handling characteristics of the medicinal plants which sold in herbalists in Alaşehir (Manisa) region. *Biological Diversity and Conservation* 6(3): 40-45.
14. Sözmen EU, Özyiğit Y, Taşçıoğlu Y & Turgut K (2015). Antalya aktarlarında bulunan tıbbi bitkiler, kullanım alanları ve ticari potansiyelleri. *11. Tarla Bitkileri Kongresi*, 7-10 Eylül 2015, Çanakkale) Bildiri Kitabı, pp: 640-643.